

RAINER M. JÁNOS

1918–19 EGRI KRÓNIKÁSA, SOMFAI JÁNOS*

Ennek a szövegnek a főszereplője a szó legszorosabb értelmében krónikás – az 1918–19-es forradalmak idején a legfontosabb egri napilap, az *Egri Újság* felelős szerkesztője, majd főszerkesztője, legfőbb szövegeinek (vezércikkek-től a tudósításokig) szerzője. Élete hét évtizedéből alig több mint másfél évet töltött Egerben, és bár semmiféle önéletrajzi szövege nem ismert (egyelőre), az életpálya ismert mozzanatai alapján bizvást elmondható, hogy ez volt e pálya legfontosabb állomása.

Somfai János 1871-ben Budapesten született Stromfeld Jánosként. Édesapja (ugyancsak János) a budapesti Schlick Gépgyár (utóbb Schlick–Nicholson, a Ganz Hajó egyik elődvállalata) mérnöke volt. Első házasságából két gyermeke született, közülük János volt az idősebb; özvegyen maradván hamarosan újra meg-nősült. Somfai János édesanyjáról e pillanatban semmit sem tudok. Stromfeld János második felesége, Táborosky Johanna egy sok ágon mérnökökből, építészekből álló család sarja volt. Ebből a házasságból is egy fiú született elsőként, 1878-ban: Stromfeld Aurél, a Monarchia hadseregének vezérkari ezredese, a bécsi hadiakadémia, a Kriegsschule taktika professzora, sikeres magasabb egység parancsnok a világháborúban – aki utóbb a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének vezérkari főnöke lett.¹

Idősb Stromfeld János 1884-ben meghalt – hogy elsőszülött fia milyen iskolákat végzett, nem tudjuk, de minden bizonnyal legalább érettségizett, hiszen élete nagy részében újságíróként és íróként tevékenykedett, ehhez a foglalkozáshoz pedig a lateiner műveltség hozzá tartozott. Somfai János gyermekkorát a tehetsős középosztályi lét és a gyári környezet mellett minden bizonnyal az irodalmi ambíciók határozták meg, amelyek végigkísérték életét. Hogy mikor lett anyakönyvileg Somfai (ha egyáltalán az lett!), nem tudjuk. Somfai János fia, Somfay Elemér 1898-ban ugyancsak Stromfeldként született, e néven választotta nagybátyjához hasonlóan a katonai pályát – de Somfayként szerzett ezüstérmet ötp próbában

* A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

1 Stromfeld Aurélról és a Stromfeld családról lásd *Földes Péter*: Így élt Stromfeld Aurél. Budapest, 1979, Móra. Stromfeld-Somfai János életútjáról összefoglalóan először a kitűnő sportújságíró, Feleki László írt. Lásd bővebben: *Feleki László*: Egy elfelejtett szocialista író: Somfai (Stromfeld) János. Élet és irodalom 15. (1971) 8. Somfairól lásd még: *Szecska Károly*: Akiről az egriek is elfelejtkeztek. Heves megyei Népújság, 1971. április 10.; *Uő*: Szocialista sajtónk múltjából – Somfai János egri évei. Heves Megyei Népújság, 1978. november 24. A Magyar Életrajzi Lexikon Somfai szócikke több apró pontatlanságot tartalmaz. Tömör, de pontos életrajza *Kalapis Zoltán*: Életrajzi kalauz. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból. III. köt. P–ZS. Újvidék, 2004. 124–125.

az 1924-es párizsi olimpián, így lett majd' hússzoros magyar bajnok különféle könnyűatlétikai számokban. Így lett a magyar királyi „Toldi Miklós” Honvéd Központi Testnevelési Intézet parancsnoka és a Magyar Atlétikai Szövetség szövetségi kapitánya. További kutatások tisztázhatják, hogy ifjabb Stromfeld János cikkeit mikortól kezdve írta alá Somfaiként. Az viszont biztos, hogy Stromfeld Elemér, vagyis fia születése előtt három évvel megjelent kis novelláskötete, a *Metszetek* már Somfai János névvel jelent meg Budapesten, Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdájában, 125 oldalon.²

Az 1871-ben született Somfai János, a későbbi szocialista, radikális reformer és forradalmár, 1918-ban valóságos matuzsálemnek számított a maga negyvenhét életével. Idősebb volt a századforduló radikális és szocialista körének két legtekintélyesebb alakjánál, Jászi Oszkárnál és Szabó Ervinnél.³ Jóval idősebb az ő szellemi hatásuk alól világszerte ismert kritikai gondolkodóvá fejlődő Mannheim Károlynál és Polányi Károlynál. Tizennégy éves volt már, amikor Lukács György született. A Galilei-kör fiatalságáról, a kommünhöz csatlakozott ifjunc értelmiségiek gondolkodásáról Lengyel József, de még inkább Sinkó Ervin rajzolt széles körképet⁴ – Sinkó ugyanabban az évben született, mint Somfai fia, a későbbi bajnok. Emberi, férfiúi érése, politikai eszmélése és irodalmi tájékozódása, úgy sejthető, az 1880-as évekre esik. Arany Jánossal gyermekként még találkozhatott a Margitsziget fái alatt, Vajda János és Mikszáth Kálmán voltak ifjúkora vezető írói. Ady Endre Új verseinek megjelenésekor már 35 éves, a *Nyugat* első számát 37 évesen olvashatta.⁵ Somfai János a kiegyezés korának gyermeke, családja története egy sikeres és átélt asszimilációé, amely mindazonáltal nem volt mentes nehézségektől. Apja korai halála után féltestvérei közül Aurél (katonai) pályaválasztásában nagy szerepet játszott az ingyenes állami (az ő esetében: alapítványi) felsőfokú képzés ritka lehetősége. Az ő szocialista tájékozódását alighanem befolyásolta ez az életpályából leszűrt társadalmi süllyedésveszély. Világlátását formáló fontos tényező lehetett a gépgyár, ahová legalábbis tizenhárom éves koráig, gyermekként apja vezethette be. Ha csak kiskamaszként is, de láthatott belülről nagyüzemet, nem is akármilyent, hanem csaknem ezer munkást foglalkoztató, korabeli csúcstechnológiával dolgozót. Marx és követői ideáltipikus proletárjaikat valami ilyen közegben képelték el. Somfai ismerhetett, ha csak távolról is, munkásokat, emlékezhetett a műhelyek szagára. Leginkább persze a gyár vezetéséről, vezetőiről lehettek emlékei, akik között apja mozgott.

2 *Somfai János*: Vázlatok. Bp. 1895.

3 Róluk és szellemi hátterükről, körükről lásd *Litván György*: Magyar gondolat, szabad gondolat. Válogatott történeti tanulmányok. Bp. 2008.; *Uő*: Jászi Oszkár. Bp., 2003.; *Uő*: Szabó Ervin, a szocializmus moralistája. Bp. 1993.

4 *Sinkó Ervin*: Optimisták. Történelmi regény 1918–19-ből. Bp. 1979.; *Lengyel József*: Visegrádi utca. Bp., 1972.

5 A kor irodalmáról, íróiról és irodalmi életéről legújabban lásd *A magyar irodalom története* II. köt. 1800–1919. Szerk. Szegedy-Maszák Mihály – Veres András. Bp. 2007, különösen 445–723.

Somfai János, a fiatal hírlapíró harmincas évei elején már öntudatosan szocialistának vallotta magát. Egerbe vezető útjáról itt nincs terem részletesen szólni. Budapesten katolikus lapok munkatársaként kezdte újságírói pályáját, majd 1902-ben Nagybecskerekre költözött, ahol a helyi kormánypárti lap, a *Torontál* munkatársa, majd szerkesztője lett.⁶ 1895-től jelentek meg novellái önálló kötetekben, írt színdarabokat és egy regényt is, amely *Forradalom* címmel Nagybecskereken látott napvilágot 1906-ban.⁷ Főszereplőiben, egy budapesti gyár tulajdonosában, főmérnökében és – mellékszereplőként – munkásaiban valószínűleg Somfai gyermek-és ifjúkorának alakjait írta meg. Az író alteregói – a főszereplő mérnök, és barátja, volt osztálytársa, egy író – egy viszonylag egyszerű szerelmi történet körül és kapcsán hosszú beszélgetéseket folytatnak a kor szocializmusáról. E némileg didaktikus és mindenképpen rendkívül hosszú dialógokat Somfai 1913-ban *Két világ. Egy kapitalista és egy szocialista levelei és néhány [sic] novella* címen külön könyvben is megjelentette – most már akként, amiknek eredetileg szánhatta őket: a szocializmus eszméiről szóló traktátusként.

Nagybecskereken, a *Torontál* főszerkesztőjeként érte az első világháború kitörése. A katonai behívás életkora miatt eleinte nem fenyegette. 1917-ben a Tisza-kormány megbukott, Somfainak távoznia kellett a főszerkesztői pozícióból, és 46 évesen póttartalékos szolgálatra hívták be. Egy katonai büntetőintézet írnokaként a hátszágban teljesített szolgálatot. Hogy pontosan meddig, az egyelőre nem ismert, az azonban igen, hogy 1918 nyarának végén jelent meg neve először az egri sajtóban.

Egerben a világháború éveiben több lap is megjelent. A Breznay Imre érseki tanítóképző iskolai tanár főszerkesztésében⁸ készülő *Eger* c. hetilap (később heti kétszer jelent meg) egyértelműen az érsekséghez, illetve a katolikus egyházhoz köthető. A *Hevesvármegyei Hírlap* főszerkesztője Babocsay Sándor, 1906 és 1910 között az egri kerület Függetlenségi párti (ekkor tehát kormánypárti) országgyűlési képviselője volt. Bár Babocsay megőrizte főszerkesztői tisztségét 1910 után is, a Függetlenségi és 48-as Párt 1917 augusztusában *Egri Hírlap* címmel saját napilapot indított Csutorás László, később pedig Alföldi Dávid ügyvéd szerkesztésében. Az *Egri Ujság* 1894-ben indult, eleinte hetente kétszer jelent meg 8 oldalon, alapító főszerkesztője, dr. Setét Sándor egészen 1919-ig, a kommünig jegyezte a lapot. A háború alatt az *Egri Ujság* már napilap volt, igaz, némileg csökkent, négyoldalas terjedelemben, felelős szerkesztője 1917-ben a vármegyei jegyző, Kállay Miklós volt. A lap teljesen egyértelműen a Nemzeti Munkapárthoz és Tisza Istvánhoz kötődött. Ezt az attitűdöt megtartotta a miniszterelnök lemondását követően is, súlyos bírálatban részesítve Tisza ellenfeleit. A fiatal Esterházy

6 Erről lásd *Németh Ferenc: A nagybecskereki sajtó története: 1849–1918. Újvidék, 2004.* A korabeli magyar sajtóról *Buzinkay Géza: A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig. Bp. 2016.*

7 *Somfai János: Forradalom. Nagybecskerek, 1906.*

8 Breznayról lásd *Löffler Erzsébet: Breznay Imre történetírói munkássága.* In: *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis 21.* Szerk. Bodó Sándor – Petercsák Tivadar. Eger 1985 111–125.

Mórichoz szembeszökő jóindulattal viszonyultak, kormányalakítási kísérletéhez már kevésbé. Esterházy utóda, Wekerle Sándor már nem sok kíméletben részesült. De még ennél is kevesebben Károlyi Mihály, akit az *Egri Ujság* vezércikkei rendre a magyar politikai élet legveszélyesebb, legkártékonyabb szereplőjének állítottak be.

Somfai János neve 1918. augusztus 17-én jelent meg először az *Egri Ujság* első oldalán, előző napra keltezett, A háborús munkaalkalmak és keresetek. Az értelmiség védelme című „Pesti levele” aláírásaként. Október elsejéig további hét pesti levelet jegyzett, általában a lap második oldalán, minden esetben aláírással – olyan időkben, amikor aláírt cikkek alig jelentek meg, az *Egri Ujság* vezércikkeit pedig a háború eleje óta nem írta alá senki.⁹ A „Pesti levelek” egészen sajátos új színterületet jelentettek a lapban. Az apróhirdetésektől eltekintve az újság mindösszesen három oldalát a szükségképpen rövid hivatalos haditudósítások, az országos és a valamivel részletesebb helyi hírek töltötték meg. Politikai, erkölcsi vagy bármilyen más véleményt kizárólag a szerkesztőségi (alá nem írt) vezércikkek képviseltek, amelyek egészen 1918 szeptember közepéig a lehetséges győzelemről, vagy legalábbis a háború közös akaratból, belátásból történő megegyezéséről, a korábbi status quo alapján való befejezéséről szóltak, egyebekben pedig szinte idillikus békehangulatot árasztottak. Az *Egri Ujságban* Somfai pesti levelei jelezték elsőként a nyilvánvalóan mesterségesen fenntartott harmónia és derűlátás végét, amely a teljes kiábrándulásnak adta át a helyét és a katasztrófa előérzetét villantotta fel.

Az első levél a háború alatti válságdiskurzusok egyik kedvenc témájáról, a középosztály válságáról szól.¹⁰ A háborús infláció és az értelmiségi-középosztályi munka iránti fokozódó kereslet közepette az értelmiség súlyos nehézségekkel küzd. Az orvosokat kivéve, írta Somfai, szinte mindenki, így az „írók, művészek, tisztviselők” jövedelme 100-150%-kal emelkedett, ám ezzel szemben az árak becslése szerint 1000%-kal nőttek. A háborús intézmények új állásait fiatalok, nagyrészt 16-17 éves gyereklányok töltik be. „Az ifjak és leánykák így szerzett háborús keresetüket a fővárosban igen kevés kivétellel, léhaságokra, üres cifrálkodásokra pazarolják. A fiúk szabad óráikban éjjelig a kávéházban ülnek, kártyáznak, lóversenyeznek. A mulatóhelyek telve vannak velük. A leányok, nyalánságra, piperére és cifrálkodásra költik a keresetüket.” Szerinte az értelmiség védelme, megőrzése a jövőre a sokféle háborús probléma között is elsőrangú kérdés. „Értelmiségünket tehát a legteljesebb védelemben kell részesíteni, hogy a megélhetés mai ezernyi harcában sem fizikailag, sem erkölcsileg el ne pusztuljon.”¹¹ A további pesti levelek ugyancsak jellemzően a városi középosztály (a napilapok fő vásárlója) gondjairól szóltak, a háború háttérviszontagságait az ő szemszögükből világították meg.

9 Somfai János „pesti leveleit” lásd *Egri Ujság* 1918. augusztus 17., 24., 25., szeptember 8., 11., 14., 18., 27., okt. 1.

10 A középosztály világháborús problémáiról lásd *Bihari Péter*: Lövészárkok a háttérviszontagságban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon. Bp. 2008, különösen 137–150.

11 *Egri Ujság*, 1918. augusztus 17.

A következő két levél a tízszeres drágulás, vagyis az infláció példatárát adták, pontos adatokkal hasonlítva össze az 1913-as és az 1918-as évet. A példák – így az élelmiszerek között felsorolt marha- és borjúhús, de különösen a ruházkodás területén a férfi öltöny, nyakkendő és a békebeli „kétkoronás alsónadrág” 50 koronás ára – jellegzetesen középosztályiak. Az „éhes városról” szóló levél némiképp apokaliptikus képet fest a gombamód szaporodó „buffetek”-ről, amelyek *„reggel 8 órától éjjeli 11 óráig állandóan nyitva vannak s valamennyi úgyszólván folytonosan zsúfolt állva és ülve fogyasztó vendégekkel, aki szinte mohó falánksággal esznek az apró porciókból, amit a buffet-ek mindennemű élelmiszerből halomszámra föltáladnak. Az emberek pedig mint a kiéhezett farkasok kapkodják az ennivalót a polcokról s majdnem egymás kezéből. Az evés esztétikája teljesen eltűnt. Ma nem esznek, hanem falnak az emberek; hogy egyéb kifejezést ne használjak.”*¹² A „Zuhanás a kultúrából” című levél voltaképpen a háború előtti mindennapi kényelem eltűnéséről szól. *„Tápláló búzalisztünket sokszor kukorica és korpá helyettesíti, az állati zsírt komisz mesterséges készítmény, a tej zamatja tejporba száradt, a tojás, a kávé, a tea, a dohány szeméthulladékokból készül. A puha posztót és a selymes vászont papírrongy helyettesíti, a cipőnkön fatalp kopog. A testünk tisztátalan, mert a szappan rossz, vagy egyáltalán nincs. Lakásunk, tűzhelyünk, ha el nem pusztult, elhanyagolt, zsúfolt s ezren meg ezren otthontalanok, sokan pedig hajléktalanul bolyonganak.”*¹³ Külön levél foglalkozott a várható téli tüzelőanyaghiánnyal és az ínséggel, a háborús munkaerőhiány miatt elterjedt gyermekmunkával. Somfai „pesti levelei” tehát szociografikus leírások, állapotrajzok, a korábbi írásaiban megjelenő közvetlen társadalombírálat teljesen hiányzott belőlük. Csupán az utolsó, a lakáshiánnyal foglalkozó pesti levélben villan fel az osztályharc jellegzetes korabeli célpontja, a hadikonjunktúra haszonélvezője: *„A kiváltságosak, a háború hiénái, a fölgazdagodott elemek mindenhez hozzájutnak és pedig bőségesen. Sokszor bőségesebben, mint a békében. Ezeknek lakásuk is van bőven. Minden kényelemmel és kellemetességgel ellátott lakásuk. Ezek százezer koronáért vásárolnak két-három szobás lakásokat s vidéki rokonaikat is elhelyezik bennük. Ezek a háború ötödik évében, állítólagos anyag- és munkáskéz hiánya mellett is milliós kéjlakot tudnak építeni a Hűvösvölgyben. Pazar átalakításokat, kápráztató díszű bufféket csinálnak.”*¹⁴ A Pesti levelek, mint az a Somfai egri szerkesztőségbe való belépését tudató hírben szerepelt, megjelentek más lapokban is – hogy ugyanezek, vagy mások, ezt jelenleg nem tudjuk. Bizonyosan ismertté tették azonban Somfai János nevét, máskülönben aligha kerül be a hírlapírók országos szabadszervezete (vagyis szakszervezete) intéző bizottságába – márpedig ennek is tagja volt 1918 őszén.¹⁵

Talán nem teljesen véletlen, hogy az *Egri Ujság* éppen október 11-én, Somfai

12 Egri Ujság, 1918. szeptember 8.

13 Egri Ujság, 1918. szeptember 14.

14 Egri Ujság, 1918. október 1.

15 Somfai belépéséről a szerkesztőségbe Egri Ujság, 1918. október 11. Szabadszervezeti tisztségéről akkor adtak hírt, amikor felelős szerkesztő lett, lásd Egri Ujság, 1918. november 3. – A november 2-i keltezésű hír így szólt: „Eger, nov. 2. – Az Egri Ujság új szerkesztője. Az Egri Ujág felelős szerkesztője a mai naptól kezdve Somfai János hírla-

János belépésének másnapján közölt elsőként olyan vezércikket, amely nemzeti politikai összefogásra szólított azzal, hogy mindegy, ki a vezére annak: Tisza István vagy Károlyi Mihály.¹⁶ Két nappal később az addigi, vitázó-pártpolitikai nyelvezet helyett egészen más stílusban, határozottan emelkedett hangnemben szólított fel a vezércikkíró arra, hogy „mindenki álljon félre a béke útjából”, s mellőzte a politikai szereplők neveit, hogy aláhúzza az azonnali, a nemzeti és területi integritás talaján lehetséges béke követelményét.¹⁷ A határozott váltás alapján nagyon is elképzelhető, hogy ezt a vezércikket már Somfai írta. De ez nem biztos, ahogy az október 28-ki „Jöjjön Károlyi” című esetében sem.¹⁸ „Három feladat vár az új kormányra:” – szögezte le a cikk – „a belső rend biztosítása, az Ausztriával való különválás körüli rendezkedés és végül a béke. Mindezen három feladat körüli munkára ma egyedül Károlyi a possibilis. És pedig nem azért, mintha nem lennének nála különb államférfiak, hanem egyszerűen azért, mert a parlamenten kívül álló szociáldemokraták, akik a tömegek hatalmával és hangulatával rendelkeznek, őt állították az élükre. Ezekkel pedig ma már számolni kell és hiba volt eddig is, hogy nagyobb mértékben nem vették politikusaink igénybe a munkásvezéreket s magukat a munkásokat, a politikai konstellációknál. [...] a helyzet kulcsa a szociáldemokraták kezében van és Károlyi is csak azért possibilis a mai válság élére, mert a szociáldemokraták őt emelték pajzsra.”¹⁹ November 3-án, a forradalom győzelmére megjelent lap minden addiginál rövidebb vezércikke már büszkén tekintett vissza az *Egri Ujság* változására: „Európa levetkőzi a régi világrendet. Minden megújul. Társadalmi rend, gazdasági élet, munkásviszonyok, ipari, kereskedelmi és tudományos élet mindmegannyi aláveti magát a nagy evolúciónak, mely új eszméket, új világot adott az emberiségnek. Ennek az egész emberiségre kiható nagy átalakulásnak mi is zászlója alá sorakozunk [...] reá mutatunk arra, hogy az átalakító eszmék ezen megérkezését s azt, hogy ezek szerint kell berendeznünk állami életünket, az *Egri Ujság* már azon napokban meghirdette, amikor először volt szó Károlyi Mihály megbízatásáról. Mi már akkor nem követtük politikai barátainkat az új pártalakulásba.”²⁰

píról lesz. Somfay János nevét már ismeri olvasó közönségünk, de ismerik az országban azok is, akik a komoly szocialista irodalom iránt érdeklődnek, mert Somfay Jánosnak éppen a szocialista irodalom terén jelentek meg figyelemre méltó írásai. Somfay János mint a magyarországi hírlapírói kar érdemes tagja ismeretes s kartársai bizalmából ül a hírlapírók szabadszervezetének az intézőségében.” Ebben a számban Somfayként szerepel neve az egri őszirózsás forradalomról szóló kolumnás tudósítása alján; korábban pesti leveleit Somfaiként írta alá, és 1918. november 5-től is így látható a lap fejlécén.

16 *Egri Ujság*, 1918. október 11.

17 *Egri Ujság*, 1918. október 13.

18 A *Budapesti Hírlapban* 1918. október 30-án jelent meg Rákosi Jenő szinte ugyanilyen című („Hát jöjjön Károlyi...”) vezércikke, lásd *Hatos Pál: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története.* Bp. 2018. 137.

19 *Egri Ujság*, 1918. október 28.

20 *Egri Ujság*, 1918. november 3.

Ebben a számban olvasható Somfai János tárcának is beillő tudósítása az Őszirózsás forradalom egri lefolyásáról (november 2-án, Mindenszentekkor zajlott le a helyi forradalom),²¹ és az új felelős szerkesztő hamarosan bekerült a városi Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságába is. A városi és megyei függetlenségi párti tradíciókhoz híven (csak nemrég időközi választáson a Nemzeti Munkapárt helyi jelöltje vereséget szenvedett Egerben a Károlyi-párti Vass Jánostól) a nemzeti tanácsot és a forradalmi testületeket a volt 48-as, függetlenségi párt károlyisták uralták. Somfai viszont egyértelműen a szociáldemokráciát képviselte, amely jószerével ekkor kezdett szerveződni Egerben. Azzal, hogy az *Egri Ujság* nem állt meg Károlyinál, a szociáldemokraták komoly lehetőséghez jutottak: lényegében övék lett a legbefolyásosabb városi/megyei napilap. Vezércikkei átélten hirdették a demokratikus-függetlenségi forradalommal lényegében folytonos szociális forradalom hamaros eljövételét – ezek bizonyos Somfai írásai.

A köztársaság kikiáltásának hatására 1918-at előbb merészen a nagy francia forradalomhoz hasonlította: „Amióta a világ áll, amióta emberi társadalmak politikai szervezetekbe tömörülve igyekeznek minden emberi élet legfőbb céljához: egy lehetőleg boldog lét valósításához közel férközni, oly döntő változások a társadalmak, a nemzetek élete sorában nem történtek, mint most. A nagy francia forradalom új világot teremtett egy régi romjain, de még az sem vetekedhet a mostanival.”²² Már másnap azonban ennél is tovább ment: „Magyarország a mai naptól kezdve köztársaság s ezzel mindkét irányban biztosította magának életfeltételeit. Bizonyos azonban, hogy a fejlődés során itt még nem fog megállani. A fejlődés a szocialista államok és társadalmak felé irányítja az emberiséget s igazi egyenlőséget, testvériséget és emberszeretetet csak a szocialista állami és társadalmi berendezkedésben találhatja meg az emberiség.”²³ Ezt egy helyi hírlapíró vetette papírra, aki nagyon jól tudta, hogy megyéje székhelyén a szociáldemokraták ugyan valóban gyorsan szerveződnek, de például a polgári radikálisok szervezete csak 1918 november végén alakult meg. Tudatában is volt az előreszaladás veszélyének – nyilván ezért hívta meg az egri szocdemek egyik legtekintélyesebb vezetőjét, Fischer Manót, hogy a szervezkedés fontosságáról írjon vezércikket. „Nincsenek az emberek hozzászokva ahhoz,” fejtegette Fischer, hogy „politikai hitvallást tegyenek”, ezért zavarodottan kérdezik, hova is menjenek. „Csak ez lehet a magyarázata annak a sajnálatos jelenségnek, hogy Egerben a szervezkedés előkészítő munkálatait majdnem mindegyik pártnál a hivatalfőnökök, régi rendszerek megcsontosodott konzervatív hivei kezdik irányítani. Így magyarázható meg, hogy a bérmunkáért dolgozó szellemi munkások, mint aminők a köz- és magánhivatalnokok is, megzavarodva nézik, hogy hivatalfőnökeik hová akarják őket terelni. Alig hangzik el tiltakozó hang a vezető szerepét játszani kívánó hivatali főnökök gyámkodása ellen.” Ezért minden bérért dolgozó egyénnek a szociáldemokrata

21 Somfai János: A forradalmi Mindenszentek. Az egri revolúció. Uo.

22 Egri Ujság, 1918. november 16.

23 Uo. 1918. november 17.

pártban van a helye – adta ki a jelszót a helyi újság, a szabadpályás önállók pedig menjenek a Polgári Radikális Pártba.²⁴

A társadalmi szerveződés és általában a magyar belpolitika folyamatai mellett mindinkább a köz figyelmének középpontjába került a határokat, demarkációs vonalakat átlépő szomszédos országokbeli és antant hadseregek előrenyomulása, és ezzel a magyar békeszerződés mind sötétebb kilátásai. Nap nap után jelentek meg a telefontudósítások, sőt olykor hosszabb riportok a megszállt területekről – ezek közül érdekes módon legtöbb a Délvidékről, a szerbek/jugoszlávok berendezkedéséről.²⁵ Az erről szóló vezércikkek mellőzték a forradalmi retorikát, inkább a szertefoszló illúziók hatották át őket. A két nagy tematika összekapcsolásakor jelentek meg a lap hasábjain a kommunisták – egyelőre a határon túliak. „A legtöbb gondot [...] nyilvánvalóan a bolsevikizmus okozza az entente kormányainak. És most már nemcsak Oroszország felől fenyeget a szociális forradalom, hanem Németországban is egyre jobban erősül a felforgató irányzat.”²⁶

November végére, december elejére így kialakult az *Egri Ujság* sajátos politikai irányvonala, amely a külpolitikára vonatkozóan a történelmi Magyarország, Szent István koronája integritásáért, az összes terület megtartásáért szállt síkra.²⁷ Az ország jövője berendezkedése szempontjából a szociális forradalom előrehaladása mellett állt ki, ezt azonban a szociáldemokrata pártba tömörült munkásság és a demokratikus meggyőződésű polgárság szoros együttműködése alapján képzelte el. A vezércikkek naponta felváltva foglalkoztak kül- illetve belpolitikával, és a stílári különbségek okán alaposan feltételezhető, hogy külügyekről az alapító főszerkesztő, Setét Sándor, a forradalom ügyeiről pedig Somfai János írt. A tematikák ritkán érintkeztek, bár akadtak példák arra is, hogy

24 Uo. 1918. dec. 1. – Aznap a városban hat (!) politikai gyűlésre került sor, ekkor alakult meg az SZDP egri intézőbizottsága, megalakult a Polgári Radikális Párt helyi szervezete, és szabad szervezetet hoztak létre a földmunkások, a közalkalmazottak, a kisiparosok és a vasutasok. Uo. Hogy Fischer mennyire valós jelenségre mutatott rá, híven demonstrálja az egri nők 1918. december 9-i első politikai gyűlése, amelyen megalakították az egri nők politikai egyesületét; az elnök dr. Vass Jánosné (a város Károlyi-párti országgyűlési képviselőjének neje) lett, a társelnökök között volt Jankovics polgármester és dr. Alföldi Dávid, ugyancsak Függetlenségi és 48-as párti városatyja felesége.

25 Ebben talán szerepet játszhattak Somfai nagybecskereki és más délvidéki kapcsolatai is, ám ez nem bizonyított.

26 *Egri Ujság*, 1918. november 27. – Az *Egri Ujság* egyébként 1917-ben sem sokat foglalkozott az orosz forradalmakkal és a polgárháborúval és ez a viszonyulás Somfai érkezése után sem változott.

27 Noha a „történelmi jogok” egyéb vonatkozásaiban éppenséggel más véleményen volt: „Az úgynevezett történelmi jog tehát természetellenes kötelezettség és mint ilyen, érvénytelen. Egy újabb generáció tehát, ha az ereje meg van hozzá, mindig megszenvelheti azokat a kötelezettségeket, melyeket egy régebbi nemzedék vállalt. Ez tulajdonképpen a forradalom joga, mely minden nép önrendelkezési jogának alapja és lényege. Egy meglévő régi rossz vagy igazságtalan intézményt az, hogy régi, azaz történelmi, nem tesz jogossá.” Népuralom. *Egri Ujság*, 1918. december 13. (Valószínűleg Somfai János írása)

a várható területi veszteségek ellen „antiimperialista” érvelés jelent meg. *„Ezek az imperialisztikus tendenciák, mint a politikát determináló gazdasági motívum iskolapéldái, alig nyilatkoznak kézzelfoghatóbban, mint abban a törekvésben, mellyel a csehek új államuk határait kitolni akarják. A magyarországi tótnyelvű területek vindikálását egyenesen az olcsó tót munkaerőnek a cseh nagyipar számára való megnyerése s a felsőmagyarországi területek gazdasági értéke, az új cseh állam gazdasági kikerekítésének vágya magyarázza meg. [...] A geográfiai egység mellett a gazdasági egység szempontja az, melynek tekintetbe vételétől az igazságos békét kiváltképpen várhatjuk. Amennyire perhorreskálnunk kell az igazságos béke s a jövő állandó békéje szempontjából a gazdasági motívumnak az imperiálizmusban való érvényesülését, épp annyira kívánunk kell annak másik érvényrejutását az említett szempontokból.”²⁸*

Az osztálybéke és -szolidaritás sajátos felfogása élesen szembeállította a lapot a forradalmat ezen ponton leállítani, konszolidálni, vagy éppen visszafordítani igyekvő erővel. *„A gazdasági érdek a szellemi munkást, a kisiparost, kiskereskedőt és kiscgazdát az ipari és földmunkás mellé állítja a kapitalizmus elleni küzdelemben. Hamis és megtévesztő tehát az a jelszó, amelyik a »polgárság« szervezkedését hangsúlyozza a proletáriátussal szemben, mert a dolgozó polgárság csak együtt haladhat a munkássággal, a kizsákmányolók, a munka nélküli jövedelmet élvezők ellen. [...] A társadalom összes dolgozó osztályai együtt fognak haladni azon az úton, amelynek célja a feudalizmus minden maradványának, a kapitalizmus egész rendszerének megdöntése s megteremtése olyan társadalomnak, mely nem ismer munkánküli jövedelmet, hanem a társadalmi termelés minden gyümölcséből a dolgozókat részesíti.”²⁹* De természetesen ugyanez a meggyőződés állította szembe Somfait és társait a kommunistákkal is – akikkel Eger helyi politikai színterén amúgy sem kellett számolni.³⁰ Az országén viszont mindinkább. A róluk szóló első egri vezércikk a budapesti (de a jelek szerint a főegyházmegyei székhelyre is eljutó) *Vörös Ujság* 5. számának olvastán született. Somfai (vagy a szerkesztőség) Karl Liebknechtet idézte, aki amikor arra figyelmeztették, hogy a kommunista párt forradalmi akciói nyomán romba dőlhet Németország, azt felelte volna: *Annál jobb! A cikk szerint a magyar kommunisták is ilyenek: „a fő, hogy győzzön a proletárforradalom, azaz, hogy ők ülhessenek a nyeregbe. Mit nekik az ország, mit nekik a nép, mit a sokat emlegetett proletár, nekik csak az a fontos, hogy az eljövendő proletárdiktatúra idején ők legyenek a diktátorok.”³¹* Ez a politikai

28 Gazdaság és politika. *Egri Ujság*, 1919. január 10.

29 Polgár és proletár. *Egri Ujság*, 1919. január 12.

30 Erről lásd *Csiffáry Gergely*: A Kommunisták Magyarországi Pártja egri szervezete 1919. március 19. előtt. In *A Heves Megyei Levéltár közleményei* 10. Szerk. Kovács Béla. Eger 1981. 58–73.; *Nagy József*: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom és Tanácsköztársaság Heves megyében. Heves Megyei Füzetek 2. sz. Eger, 1955.; *Uő*: Heves megye a Tanácsköztársaság idején. In: Heves megye a Tanácsköztársaság idején. Emlékkönyv a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulójára. Szerk. Nagy József. Eger, 1959.; *Uő*: Eger története. Bp. 1978, Gondolat, 325–330., *Kolacsokovszky Lajos*: Az „őszirózsás” forradalom és kommün Heves megyében. Visszaemlékezések. Eger, 1969.

31 *Egri Ujság*, 1919. január 5.

szárguldas még a meggyőződéses forradalomhívót is meggondolásra, fékezésre készítette. „[Karl] Kautsky abból indul ki, hogy az erfurti program végcélul tűzte minden kizsákmányolás és elnyomatás kizárását. A szociális termelési mód maga sem végcél, hanem csak eszköz, mert ha kiderülne, hogy nem tudja a végcélét biztosítani, el kellene vetni. A szociálizmust demokrácia nélkül megvalósítani nem lehet, tehát csak akkor lehet erről szó, ha a demokrácia segítségével többségre jut. Amíg egy nép nagy többsége idegenül áll a szociálizmussal szemben, addig nem lehet szó a nagy társadalmi változásról. A diktatúra polgárháborút váltana ki, márpedig az alsó osztályok diktatúrája után a kard diktatúrája következne.”³² Pedig az „intelligens középosztály” így is idegenkedik a szocializmustól. Az az értelmiség, amely szintúgy a „nagytóke jármában sínylődött”, mint a munkások. „Önmaga és nemzetsége sírját ássa meg az, aki elvakultságból, vagy tudatlanságból még most is görcsösen ragaszkodik a régi rendszerhez és nem támogatja minden erejével az egész emberiség boldogulásáért küzdő szociáldemokráciát. A szociáldemokrácia az igazi emberi életet akarja biztosítani mindenkinek. Ebben egyformán érdekelve vannak a testi és szellemi munka proletárjai.”³³ Ez a kommunistaellenes retorika semmit sem változott 1919. március közepéig, jóllehet a hirdett elvekben egyik-másik vezércikk jóval túlmerészkedett Karl Kautsky vagy a magyar szociáldemokrácia irányvonalán. Egy nappal a proletárdiktatúra proklamálása előtt a „Szociálizálási” Minisztérium felállítását üdvözlő vezércikkben Somfai arra figyelmeztetett, hogy a forradalom meghozta az egyenlő jogokat és a demokráciát, a mostani pedig első lépés a köztulajdon felé. „A nagy közszabadságoknak a megszerzése [...] szükségesek voltak ahhoz, hogy az ország dolgozó tömegei megindíthassák a döntő harcot az osztálykülönbségek kiirtására, a magántulajdon megszüntetésére és a szegénység kipusztítására.”³⁴

Az előzményeket figyelembe véve nem meglepő, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltását követően dr. Setét Sándor alapító főszerkesztő rövid üzenetben köszönt el lapjától. Tette ezt anélkül, hogy bármiféle politikai szembenállásra utalt volna. Mindössze életkorára hivatkozott, meg az új időkre, amelyek „acélos, ifjú erőket” kívánnak, így „az Egri Újság az új világeszmék edzett harcosai és a lelkes tűzben égő új márciusi ifjúság kezébe kerül.”³⁵ Nem meglepő, hogy Somfai János (akire főszerkesztője bizonyosan az új világeszmék edzett harcosaként utalt, hiszen 48 évesen aligha sorolta az ifjúság közé), viszont maradt, sőt átvette a lap irányítását. Hogy mennyire és milyen meggondolásokkal azonosult Somfai a kommünnel, az némiképp összetettebbnek tűnik.

A népköztársasági időszakban az *Egri Újság* felelős szerkesztője fontos pozíciókat szerzett az újságíró társadalmon belül. A Vidéki Hírlapírók Országos Szövetsége és a Budapesti Újságírók Egyesülete 1919. februári egyesülése után tagja lett az új újságíró-egyesület tizenkét tagú választmányának. A hónap

32 Proletárdiktatúra. *Egri Újság*, 1919. január 26.

33 Értelmiség és szocializmus. *Egri Újság*, 1919. január 29.

34 *Egri Újság*, 1919. március 20.

35 A szerkesztőségből. *Egri Újság*, 1919. március 25.

végén megalakult az egri újságírók szabadszervezete, amelynek bizalmijává ugyancsak öt választották meg. Az egri szervezet természetesen csatlakozott az országos szabadszervezethez (amelynek Somfai ugyancsak intéző bizottsági tagja volt), és testületileg belépett a szociáldemokrata pártba is.³⁶

A Budapesttől való távolság, a helyi kommunisták teljes szervezetlensége is okozta, hogy a hatalomátvétel jelentősége, vagyis hogy mennyivel több is történt, mint egy kormányváltás, elég lassan tudatosodott. A fővárosból még Forradalmi Kormányzótanács hatalomátvételt bejelentő *Mindenkihez!* című kiáltványa sem jutott el Egerbe. Az *Egri Újság* tudósítása szerint ugyanis a hatalmat helyi szinten március 22-én átvevő egri munkás- és katonatanács egy, a budapestinél sokkal rövidebb kiáltványt intézett a megye népéhez. Ehhez képest az újság címlapján egy harmadik szöveg jelent meg *Mindenkihez!* címmel. Ebben Somfai a következőket írta: „*A magyar népköztársaság jelenlegi kormánya mai összetételében és mai programjával, valamint a fegyverszüneti szerződésben vállalt kötelezettségei folytán ilyen körülmények között nem vállalhatta tovább az ország kormányzását és a mai nappal eltávozván helyéről, átadta a hatalmat az egész országban a katona- és munkástanácsoknak. Mától kezdve tehát minden hatalom s az ország minden ügyének intézése a munkás- és katonatanácsok kezében van. A munkás- és katonatanácsok a legszigorúbb gondossággal fognak őrködni a rend és a közbiztonság fölött s ebben a munkájában mindenkinek a legteljesebb egyetértéssel és a legnagyobb elszántsággal kell támogatnia a katona és munkástanácsokat. Mindnyájunknak egy szívvel-lélekkel össze kell fogni és együvé kell forni, hogy megmentünk az országot és népét s hogy szilárd ércfalként ellenállhassunk a szabad magyar népköztársaság és az ország léte ellen irányuló támadásoknak.*” Az *Egri Újság* kiáltványában nincsen szó tehát pártról (sem szocdemről, sem kommunistáról), proletárdiktatúráról, de van népköztársaságról, az ország léte elleni támadásról, amellyel a szerző a csehek és a románok támadására, illetve a Vix-jegyzékre és a békekilátásokra utalt.³⁷ Két nappal később Somfai, az új főszerkesztő aláírt vezércikket írt a lapba „Proletárdiktatúra” címmel. Az egykori regényíró és költő kétségkívül szabadjára engedte lelkesedését – de írása kizárólag a forradalom iránti elkötelezettségről és arról az érzéki gyönyörről szólt, amelyet a forradalom esztétikuma váltott ki belőle. „*Két forradalmat csinált Magyarország rövid négy hónap alatt – írta. – Az egyiket, az októberit, amikor lerázta a monarchikus rend bilincseit és gaszágait, már eddig is példaként említik, de a másik, a mai ez mindenekfölött áll, ez példa nélkül való az egész világhistóriában. Az októberi forradalom csak egy régi rendet, korhadttörténelmet döntött le, a március 21-iki forradalom azonban az egész régi világot és társadalmi rendet döntötte le. Szédítően káprázatos ez a gyönyörű forradalom. A kapitalista nyugat bűzhödt undok posványában, vakmerően, szüzen fölűti a fejét egy szépséges vérvörös rózsza, lángoló, perzselő szirmokkal. Tisztán, üdén, ragyogón s illataitól megrészegeznek a milliók s nekimennek a posványnak, a mocsárnak, lecsapolják,*

36 *Egri Újság*, 1919. február 5. és február 27.

37 *Mindenkihez!* *Egri Újság*, 1919. március 23.

kiszikkasztják s paradicsomkertet ültetnek a lángoló rózsá, a világszabadság tündöklő virága mellé.”³⁸ Somfai beszélt ugyan proletárokról, sőt proletárseregről is, de diktatúráról nem, s hogy az új állam mit ígér a világszabadság eszméjén és a népek testvéri ölekezésén kívül, arról éppenséggel semmit.

Meglehet, azért, mert ő sem nagyon tudta. Március 25-én bekerült a megye háromtagú sajtódirektóriumába, vagyis a szocialista újságíró sajátos cenzorszerepet vállalt,³⁹ ám Somfai neve lekerült az újság fejlécéről, és oda soha többé nem került vissza. A vezércikkek megritkultak, az újság (amelyet májusban átkereszteltek *Egri Vörös Újságra*) elsősorban a kommün hatóságainak rendeleteit, felhívásait közölte, egyes cikkeket pedig a központi propaganda rendeletéből közölte.⁴⁰ A közlönyjellegűvé vált orgánium szerkesztése nyilván nem tűnt különösebben lelkesítő feladatnak. Pedig Somfai János szeretett volna lelkesedni, amiről május 1-jére írt vezércikke tanúskodik. Az ünnepi alkalommal vörösen nyomott címfejjel megjelenő lap első oldalán egy prózában írt, kissé dagályos költeményt olvashatunk, amelynek érzékeltetésére elég egyetlen részletet idézni: „*Pirosló, vérvörös, tüzes május. Most termékenyül a virágok kelyhe, a levegőég kéklő azúrja, a földek mélye. Most termékenyül az emberek meggyötört vívódó lelke, a kicsavart szívek vére, az agyvelők sejtje. Talpra állanak a leroskadtak, fölemelkednek a szívek, szárnyra kelnek a lelkek s egy örök szorításba összefonódnak az emberi karok. És milliónyi milliók ajkán harsanva fölzúg a legfenségesebb hozsánna égrehaló, föld mélyeit megrázó gyönyörű szózata: Világ proletárjai egyesüljete! A májusi himnusz. A vörös május szentelt riadója, amely zúgva kér és imádságosan fenyeget. Éltető meleg zsongással suhan az elhagyottak, nyomorultak szenvedő lelkébe és mennydörgésként lecsap az elnyomók, a zsarnokok, a kizsákmányolók gőgös fejére.*” Az utóbbi fenyegető, agresszív mozzanatot a szerző azonban gyorsan vissza is vonja, mert a májusi himnusz főszereplőjét, a proletariátust mintegy föloldja az emberiségben. A mennydörgést elnyomja a májusi kórus, amely „a világeszmék mindensége, a Mindenség legnagyobb gondolata, a legszentebb, legdicsebb földi cél: az emberszeretet eszméje.” Ezt még ugyan nem érzi mindenki, csak az „elnyomottak, leigáztottak, porbasújtottak”, de az ő tömegsírjukon nyílt virág, „a vörös május égő rózsája” (ezt a képet már a március 25-i vezércikk is tartalmazta) mindenki számára látható. A májusi himnusz refrénjét (a proletárok egyesüléséről) prózaverse utolsó sorában be is helyettesítette az „Emberek, egyesüljete!” jelszavával.⁴¹

38 Somfai János: Proletárdiktatúra. Egri Ujság, 1919. március 25.

39 A megalakulást bejelentő közleményből: „A direktórium intézkedése folytán további intézkedésig magánosak által kiadott falragasz csak a direktórium előzetes, külön engedélyével jelenhetik meg. Azonkívül a sajtódirektórium elhatározta, hogy a Hevesvármegyei Hírlapot és a Katholikus Tudósítót szigorú ellenőrzés alá veszi. Ha látja azonban, hogy a két lap nem az új irányt szolgálja cikkeivel, akkor annak a további megjelenését beszünteti.” Uo.

40 Erről lásd *Szabó Viktor*: A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája. Doktori (PhD) értekezés, Eger, 2016.

41 Somfai János: Hozsánna, vörös május! Egri Vörös Ujság, 1919. május 1.

Ettől eltekintve Somfai hozzájárulása az *Egri Vörös Ujság* irányvonalához nem látható – mert ellentétben 1918–19-es történetével, a Tanácsköztársaság alatt a lapnak nem volt, nemigen lehetett saját irányvonala, saját „arca”. S ha mégis, az talán éppen ez volt, a főszerkesztő idealista lelke, amelyik 1919-et nem gondolta többnek, nem gondolta másnak, mint 1918 ígéretei gyors és zökkenőmentes megvalósításának. Somfai szocializmusa – amiről nem tudjuk persze, mit is gondolt valójában – a jelek szerint nem más, mint az emberszeretet harmóniája, amelyhez nem annyira osztályharc, hanem valaminő egyetemes megvilágosodás vezet. Valami olyan társadalom terveződik, amelynek egyedei különféle csoportokhoz tartoznak, de mindenekelőtt az ésszerűségtől vezéreltetve tevékenykednek a közjó érdekében. Az újságszerkesztő például azzal, hogy szépen egybeszerkeszti az ésszerűség agyközpontja, a tanácskormány legkülönbözőbb rendeleteit és (katonai) parancsait.

Somfai ezt az elgondolást egy különös, vérbeli újságírói-írói gesztussal is érzékeltette. 1919. április 10-e és 30-a között hat újabb „levelet” írt az *Egri Ujság*ba – részleteket az 1912ben Nagybecskerekén megjelent *Két világ* című könyvének a szocialista és a kapitalista levelezését tartalmazó részéből. Az egyes részeket (I. A tömegek művelése, II. Egyéni szabadság, III. A faji ellentétek, IV. A bűnök és az új világ, V. A nemi élet. – A nő, VI. A nemi élet. – A nő⁴²) azonos főcím alá helyezte el: *Proletár levelek*. Mint fentebb utaltam rá, az 1912-es könyv alcímében még „egy szocialista és egy kapitalista levelezése” szerepel, és a levelezés távolról sem egyoldalú. Eredetileg éppenséggel nem proletár a „szerző”, hanem egy jól kereső, képzett mérnök az 1906-os *Forradalom* című regényből. Az ő különböző „kapitalistákkal” vitázó szövegei és partnerei ellenérvei, felvetései kerültek át először hat évvel később lényegi változtatás nélkül a *Két világ* című traktátusba. Újabb hét év után Egerben, Somfai remélt szocializmusának első hónapjában a vitázó mérnök az egyoldalúan kinyilatkoztató, magát proletárként identifikáló Somfai Jánossá változik. A szerep és a helyzet átalakulását Somfai egy * alatti jegyzettel is nyomatékosabbá tette, amelyet mind a hat részhez odabiggyesztett, s amely így szólt: „Részletek az írónak 1913-ban »Két világ« (egy szocialista és kapitalista levelei) című könyvéből, amelyek a polgári elmék oktatására most különösen aktuálisak [Kiemelés tőlem – R. M. J.]”.

Somfai didaktikai elhivatottságát a Tanácsköztársaságot megbuktató ellenforradalmi rezsim nem értékelte. Nem hagyta el a várost, nem próbált menekülni, így a románok már 1919. augusztus első napjaiban (véltetően 8-án vagy 9-én) letartóztatták.⁴³ Egerben ítélték el 1919. december 13-án, elsőrendű vádlottként, rajta kívül még hárman ültek a vádlottak padján. Somfai Jánost, az *Egri Újság* felelős szerkesztőjét, „Stromfeld vörös vezérkari főnök testvéröccsét” a megyei bíróság „nyomatvány utján (a «Proletár levelek»-ben) elkövetett izgatásaiért” 8 havi börtönnel sújtotta.⁴⁴ Érdekes, hogy nem a vörös májushoz prózában megírt

42 A cikkeket lásd *Egri Ujság*, 1919. április. 10., 13., 17., 20., 24., 30.

43 *Egri Népujság*, 1919. augusztus 10.

44 *Egri Népujság*, 1919. december 16.

oda, vagy vezércikkei képezték a vád tárgyát, hanem egy olyan szöveg, amely a háború előtt kétszer is megjelent, igaz Egertől félezer kilométerre, de a Magyar Királyságban, I. Ferenc József országlása alatt. A poszt-kommün kontextusában azonban higgadt érvei izgatásokként tűntek fel.

Somfai János a nyolc hónapját kitöltve – az előzetesben, vizsgálatiban eltöltött időt is beleszámítva – 1920. április 10-e körül szabadulhatott. Innen kezdve élete utolsó húsz éve jószerével homályba vész. Annyi bizonyos, hogy előbb Bécsbe ment, ahol rövid ideig a *Bécsi Magyar Újságnak* dolgozott, majd onnan 1921-ben visszatért Nagybecskerekre, ahol 1941ben bekövetkezett haláláig élt. Ottani újságírói, esetleg írói munkássága részleteiben még nem ismert.⁴⁵

Somfai János a szocializmus és a munkásmozgalom iránt annak viszonylag korai stádiumától érdeklődő magyar értelmiségiek közé tartozott. Meggyőződése érett korában alakult ki. Nem tartozott a különféle szellemi hatások és szervezeti keretek között hamar és gyorsan radikalizálódó baloldali fiatalok közé, viszont feltehetően viszonylag széles körű társadalmi tapasztalatai voltak. Sem irodalmi tájékozódásáról, sem szocialista meggyőződésének irodalmi eredete felől nincs tudomásunk e pillanatban. A nagy háborút csak távolról látta, de a hátszágai frontvonalakat annál jobban ismerte. Mint szocialista, 1918-ban történelmi lehetőséget látott e politikai ideológia, illetve az ezt hordozó mozgalom áttörésére – s bizonytalannal azt hitte, hogy ezentúl a szociáldemokrácia lesz nemcsak a magyar, hanem a világpolitika meghatározó ereje. Egerben, ahol a kivételes időszak egy évét töltötte, alapvető közvélemény-formáló szerepet játszott újságjával, amely így nem csupán a helyi események pontos krónikáját adta.⁴⁶ Írásai ha nem is részletes képet, de legalábbis bepillantást adnak és engednek egy nemzedék gondolkodásába – azokéba, akik a kor ellentmondásait határozott társadalomkritikában és szociáldemokrata programban kívánták feldolgozni. Személyes szerepét részben a szépirodalomban, részben valamiféle felvilágosító-népszerűsítő

45 A *Bécsi Magyar Újságról* lásd *Markovits Györgyi: A Bécsi Magyar Újság, 1919. október – 1923. szeptember. Magyar Könyvszemle, 93. (1977) 257–269.; Gyurgyák János: Polányi Károly a Bécsi Magyar Újságnál. Medvetánc 1. (1981) 173–242.; Litván György: Irányzatok és viták a bécsi magyar emigrációban. In *Új Október* üzenete. Válogatott történelmi írások. Bp., 1996. 281–317. Kései nagybecskereki időszakáról apróbb adalékok *Bori Imre: A jugoszláviai magyar irodalom története. Újvidék, 1999. 77.; illetve Káich Katalin: A becskereki Ady Társaság (1923–1925?). Hungarológiai Közlemények 10. (1978) 92–100.**

46 Az *Egri Újság* jelentőségét mutatja, hogy az egri eseményekkel foglalkozó (nem túl nagy számú) munka igen nagy mértékben támaszkodik rá. Nagy József *Az 1918-as polgári demokratikus forradalom és Tanácsköztársaság Heves megyében* c. munkájában összesen 74 hivatkozásból 20 vonatkozik az *Egri Újság/Egri Vörös Újságra*. A Heves megyei eseményeket reprezentáló dokumentumkötet 211 dokumentumot közöl az 1918–19-es időszakból. Ebből 127 az *Egri Újság/Egri Vörös Újság* cikke. Más sajtótermékekből ugyanakkor összesen 10–15-öt közölt, míg a levéltári dokumentumok száma mintegy 70, amelyek egy része átvétel országos dokumentumkötetektől, a budapesti Párttörténelmi Intézet Archívumából, vagyis a helyi történéseket túlnyomórészt az *Egri Újság* jeleníti meg. *Nagy J.: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom i. m.; A polgári demokratikus forradalom és Tanácsköztársaság Heves megyében. (1918–1919.) Dokumentumgyűjtemény. Szerk. Nagy József. Eger. 1969.*

ideológusi szerepben látta. Egyikben sem bizonyult túlságosan sikeresnek, ennek (is) tudható, hogy mára egykori szűkebb közösségei is elfelejtették, nem szerepel az irodalmi kánonban. Ebben szerepet játszott az is, hogy a 20. század elején Magyarországon egészen kivételes, mondhatni istenáldotta tehetségű tollforgatók működtek mind a szépirodalmi, mind a politikai kritika területén. Az irodalmi és társadalmi forradalom el sem vált nagyon egymástól. Óriások, mint Ady Endre és Kosztolányi Dezső, Szabó Ervin és Jászi Oszkár árnyékában írni sem lehetett könnyű, nemhogy feltűnni. Somfai János munkái mégis figyelemre méltóak – ha nem is elsősorban esztétikai értékeik vagy társadalombölcseleti mélységeik okán. Megmutatják egy nyugtalan, szorongó, a halált és pusztulást megérző nemzedék életérzését. Azt magyarázzák meg, hogy a kollektív bűnökért kimért büntetés, a háborús szenvedés átérzése hogyan vált(oz)ott a megváltás heves keresésébe. 1919-ben Május égő rózsájától Somfai János nem pusztítást, erőszakot, osztályharcot várt, hanem ellenkezőleg, valamiféle Treuga Deit, Treuga Proletarium-ot. Ideális társadalmában az emberi szeretet által motiváltan és persze a szükséges társadalmi, mentálhigiénés és materiális reformok nyomán minden egyén és csoport a maga helyét tölthette (volna) be. Isten helyett egy absztrakt társadalmi osztálynak (ami persze Isten mindenhatóságát, egyszersmind egyetemes jóságát hordozza) kiáltott hozsannát történetesen Egerben. A szocialista Somfai János ennél nem is ment tovább. A ma uralkodó közbeszéd, kivált a hivatalos emlékezetpolitika egy odavetett megjegyzéssel (*az is csak egy kommunista...*) intézné el az *Egri Ujság/Egri Vörös Ujság* egykori szerkesztőjét. Sokat persze nem ártana neki, az amúgy is elfeledettnek. Egy eszmékből, megváltásból, valódi szociális(ta) elkötelezettségből végtelenen, az unalomig, sőt undorig kiábrándult korban ez, ha érthető is, mégsem elfogadható. Mert kérdésfelvetés, a megértés és elemzés szándékával való közelítés mindenkinek, így Somfai Jánosnak is kijár.